



UDK 226.4.07
232.931

Izvorni znanstveni članak

REBEKA ANIĆ

**MARIJA I ŽENE
U LUKINU EVANĐELJU**

Sažetak

Lukino Evanđelje neki nazivaju Evanđeljem radosti, neki Evanđeljem siromaha, a neki i Evanđeljem žena. Osim toga postoji legenda da je Luka bio umjetnik i da je naslikao prvu Gospinu sliku. Pretpostavlja se da je ta legenda nastala na temelju uloge koju Marija ima u Lukinu izvješću o Isusovu djetinjstvu. Možda su nam ove dvije napomene dostatne da uočimo kako se tema o Mariji i ženi u Lukinu Evanđelju sama po sebi nameće ukoliko se želimo podrobnije pozabaviti analizom Lukina Evanđelja.

Tema je opširna i zahtjevna. Omogućuje različite pristupe. Zbog dojma da često i Mariju i druge žene promatramo u cjelini novozavjetnih izvješća, a sliku o njima i njihovoj ulozi, Isusovu odnosu prema njima i njihovu odnosu prema Isusu, stječemo na temelju uvida u sve novozavjetne spise pa u tom slučaju teško uočavamo Lukinu posebnost, autorica se odlučila da i u odnosu na Mariju i u odnosu na žene u Lukinu Evanđelju najprije napravi razgraničenje između Lukina pisanja o Mariji i ženi te pisanja drugih evanđelista, a tek potom pokušava analizirati neke događaje vezane uz Mariju, odnosno ženske likove Lukina Evanđelja, kako bi podvukla činjenicu da Luka, za razliku od drugih sinoptika, ima osobni pristup ženi naglašavajući njenu ravnopravnost u pripadnosti Božjem narodu, vjerskoj poruci, naviještanju Božje riječi, dakle u sudioništvu i ostvarivanju Božjeg nauma spasenja.

Lukino Evanđelje neki nazivaju Evanđeljem radosti, neki Evanđeljem siromaha, a neki i Evanđeljem žena. Osim toga, postoji legenda da je Luka bio umjetnik i da je naslikao prvu Gospinu sliku. Pretpostavlja se da je ta legenda nastala na temelju uloge koju Marija ima u Lukinu izvješću o Isusovu djetinjstvu. Možda su nam ove dvije napomene dostatne da uočimo kako se tema o Mariji i ženi u Lukinu Evanđelju sama po sebi nameće ukoliko se želimo podrobnije pozabaviti analizom Lukina Evanđelja.

Tema je opširna i zahtjevna i omogućava različite pristupe. Ja sam odlučila da i u odnosu na Mariju i u odnosu na žene u Lukinu Evanđelju najprije napravim razgraničenje između Lukina pisanja o Mariji i ženi te pisanja drugih evanđelista, a tek potom pokušam analizirati neke događaje vezane uz Mariju, odnosno ženske likove Lukina Evanđelja. Imam naime dojam da mi često i Mariju i žene promatramo u cjelini novozavjetnih izvješća, a sliku o njima i njihovoj ulozi, Isusovu odnosu prema njima i njihovu odnosu prema Isusu stječemo na temelju uvida u sve novozavjetne spise. U tom slučaju teško možemo uočiti Lukinu posebnost.

MARIJA U LUKINU EVANĐELJU

O Mariji i njezinoj ulozi vjerojatno će biti govora u predavanju o Evanđelju djetinjstva koje je također predviđeno u okviru ove Katehetske škole. Iznijet ću stoga samo jednu općenitu sliku koju nam o Mariji nudi Luka u svom Evanđelju. Međutim, da bismo dobili pravi uvid u Lukin prikaz Marije, potrebno je njegova izvješća o Mariji usporediti s izvješćima drugih evanđelista.¹

Marija u Markovu, Matejevu i Ivanovu Evanđelju

Marijino ime Marko spominje samo u glavi 6,1-6a u pitanju slušatelja: "Nije li ovo..., sin Marijin,..."? Inače Marko naziva Mariju "majka njegova" i o njoj izričito piše samo u 3,31: "I dođu majka njegova i braća nje-

1 O Mariji u Novom zavjetu na temelju članka: MAHONEY, R., *Die Mutter Jesu im Neuen Testament*, u: *Die Frau im Urchristentum*, Herder, Freiburg im Breisgau 1983, str. 92-116. Vidi još: *Mary in the New Testament*, edited by Raymond E. Brown, K. Donfried, J. A. Fitzmayer and J. Reumann, London 1987.

gova. Ostanu vani, a k njemu pošalju neka ga pozovu...” Na temelju strukturalne analize teksta neki pretpostavljaju da je Marija zajedno s “njegovima” nazočna i u 3,20-21: “Čuvši to, dođoše njegovi da ga obuzdaju...”

Neki tumači zastupaju mišljenje da se Marija u Markovu Evanđelju prema Isusu odnosi kritički i s udaljenosti. Taj se dojam dobiva stoga što je uvijek pribrojena Isusovim muškim i ženskim rođacima. Može se uglavnom reći da Marko govori o Isusovoj majci ne stoga što bi mu ona bila zanimljiva kao osoba, već u smislu drame koja se odigrava oko Isusa.

Matej preuzima od Marka navedene tekstove u kojima se spominje Marija izuzev Mk 3,20-21. Osim tekstova preuzetih od Marka, Matej spominje Mariju još u svom Evanđelju o djetinjstvu (Mt 1,18-23). Uočljivo je, međutim, da je Marija kod Mateja pasivna. To osobito dolazi do izražaja kad se Matejevo Evanđelje o djetinjstvu uspoređi s Lukinim. Kod Mateja je aktivan Josip: on smišlja što učiniti, njemu se objavljuje anđeo, on vodi svetu obitelj u Egipat i vraća je natrag... U Mt 2,13-23 četiri puta bit će spomenuti “djete i majka njegova”, tj. Marija neće biti imenovana. Tumači zaključuju da Matej nije imao nikakvog zanimanja za Marijinu osobu.

Ni evanđelist Ivan ne imenuje Mariju. Ona je za njega “Isusova majka”. Spominje je svega dva puta: na svadbi u Kani Galilejskoj (Iv 2,1-2) i pod križem (Iv 19,25-27). Piscu četvrtog Evanđelja bila je važna Marijina uloga u odnosu na Isusa a ne njezino ime.² Poznato nam je, međutim, koliko su te scene pridonijele razvoju mariologije.

Na temelju rečenoga očito je da u Novom zavjetu ne postoji samo jedna Marijina slika nego najmanje četiri: svaki evanđelist dopušta da se Mariju, Isusovu majku, susretne onakvom kakvom je on treba za oblikovanje svoje kristološke poruke. Međutim, ni jedan evanđelist, osim Luke u svojim prvim dvama poglavljima, ne pokazuje osobito zanimanje za njezinu osobu.

Marija u Lukinu Evanđelju

O Mariji piše Luka u Evanđelju o djetinjstvu (1,26-38; 1,39-56; 2,1-52), potom u

tekstovima preuzetim od Marka (4,16-30; 19-21), a spominje Mariju i u perikopi koja potječe iz Lukina zasebnog izvora (11,27sl).

Ne ulazeći u analizu teksta, uočljivo je da Marija u prvom i drugom poglavlju Lukina Evanđelja ima aktivnu, vodeću ulogu. U pripovijesti o navještenju rođenja Marija prima ne bilo kojeg anđela, već Gabrielu koji je pozdravlja s velikim poštovanjem. Marijinu nutarnju reakciju, njezine misli, po Luki, treba pripovjediti prije nego li se anđelu dopusti da izgovori navještenje. Potom slijedi njezino pitanje. Ona razmišlja i svjesno prihvaća. Njezinu svijest o odgovornosti i spremnosti zgusnuto sadrže riječi. “Evo službenice Gospodnje, neka mi bude po tvojoj riječi” (1,38).

Marija potom “usta i pohiti” u Gorje, k rođakinji Elizabeti. Nama se to može činiti običnim i jednostavnim činom, ali u Marijino doba putovanje je bilo pravi pothvat, osobito za ženu. Pretpostavlja se da je Marija morala čekati karavanu kojoj bi se mogla pridružiti te da na put nije mogla ići bez odgovarajuće pratnje. Susret dviju rođakinja, premda opisan jednostavno, daje osjetiti jedinstvenost i Elizabete i Marije, kako u osobnom smislu tako i u odnosu na Božji plan spasenja.

Marijina uloga dosiže vrhunac pjesmom hvale “Veliča” (1,46-55). Premda pjesma svojim raznolikim nagovještajem i navodima iz Svetog pisma, svojom hvalom već ostvarenog spasenja više odražava pouskrsnu teologiju, ovdje se pojavljuje kao prednavještaj Evanđelja s jakim Lukinim naglaskom. Važno je da Marija, žena, izriče ovaj prednavještaj i da predstavlja sebe kao prvu na koju je ovo Evanđelje djelovalo. Ona sama živi je primjer novog poretka koji će moćnim smilovateljskim Božjim činima

2 O Mariji u Ivanovom Evanđelju vidi: ZOVKIĆ, M., *Majka Isusova među učenicima Isusovim prema četvrtom Evanđelju*, u: Blažena djevica Marija u kršćanskoj duhovnosti, Zbornik radova s Radnog sastanka Hrvatskog mariološkog instituta za kršćansku duhovnost KBF u Zagrebu, Svezak 21, KS, Zagreb 1991, str. 81-104.

biti uređen. Kao nekad Ana, majka Samuelova, čija je zahvalna pjesma (1 Sam 2,1-10) model za *Veliča*, i kao psalmist (Ps 113), Marija slavi Boga koji ne pazi na vanjštinu osobe, koji nije navezan na ljudsko, koji ljudske veze može korjenito mijenjati i korjenito ih mijenja. Marija opjeva kao već ostvaren obrat dosadašnjeg nepravednog poretka u kojem je i žena mogla biti i bila iskorištavana.

Marija je aktivna i u opisu događaja Isusova rođenja (2,1-52). To je osobito naglašeno ako se uspoređi s izvješćem Matejeva Evanđelja. U suprotnosti s Matejem, ovdje je važno i samo rođenje (2,7); Luka ga opisuje s puno topline.

Kod obrednog čišćenja Šimun se svojim proroštvom o Isusu s osobitom pažnjom obraća Mariji. Njoj upravlja riječi: "A i tebi će samoj mač probosti dušu" (2,35).

Našavši dvanaestogodišnjeg Isusa u hramu, Marija mu se obraća u svoje ime i u ime Josipovo (2,48). A nakon izvješća o povratku u Nazaret, Luka još jednom napominje da je Marija ove događaje pohranjivala u svom srcu i o njima premišljala (2,19; 2,51b). Ovo nije tajno ukazivanje na Mariju kao na onu od koje je Luka saznao za sve ove događaje. Vjerojatnije je da se Marija i ovdje kao i u prvom Lukinom poglavlju učenicima postavljala kao uzor budući da prihvaća riječ i dopušta da u njoj djeluje.

Nakon drugog poglavlja Luka će spominjati druge osobe kao uzore i nosioce drame. Mariju neće spominjati po imenu premda će o njoj govoriti još tri puta. Dva puta je spomenuta na istim mjestima koja je i Matej preuzeo od Marka, kao što je već navedeno. Treći put je spomenuta u 11,27sl. Blaženstvo koje proglašava nepoznata žena samo se izvanjski odnosi na Mariju. U stvarnosti je ono usmjereno na Isusa: nije se prvenstveno mislilo na osobu Isusove majke. Međutim, upravo je Marija ona koja na temelju Lukina 1. i 2. poglavlja u sebi ostvaruje takav oblik blaženstva. Moglo bi se reći da Luka i misli na Mariju. Međutim, to je više nevjerojatno nego vjerojatno. Od 3. Lukina poglavlja Marija nije u središtu zanimanja.

ŽENE U LUKINU EVANĐELJU

Kao i u odnosu na Mariju, posebnost Lukina odnosa prema ženama možemo bolje vidjeti uspoređujući ga s ostalim evanđelistima.

Žene u Markovu, Matejevju i Ivanovu Evanđelju

Pripovijesti o ženama u Markovu Evanđelju uglavnom sadrže čudesna ozdravljenja i moraju se podrediti odgovarajućoj književnoj vrsti - pripovijesti o čudima.

Osim perikopa o ženama preuzetih od Marka, Matej nema vlastitih izvješća o susretu Isusa sa ženama. Neke prerade Markova teksta koje nalazimo kod Mateja za ženu su više negativne nego pozitivne (npr. kod Marka su učenici oni koji raspravljaju o mjestu u Kraljevstvu nebeskom, a kod Mateja je to majka sinova Zebedejevih...)³ Matej spominje žene još u tri prisposode, od kojih mu je jedna zajednička s Lukom. To su: prisposoda o kvascu (Mt 13,33; par. Lk 20,21); prisposoda o dva sina (Mt 21,28-32); prisposoda o pet ludih i pet mudrih djevoja (Mt 25,1-13).

Iz Ivanove predaje treba posebno naglasiti susret Isusa i Samarijanke na Jakovljevom zdencu (4,1-26. 27-42) i susret Isusa i preljubnice (7,53-8,11). Važne su također i Ivanove varijante pomazanja u Betaniji (12,1-8) i uskrišenje Lazara. Kad je riječ o evanđeoskim izvješćima u kojima žene osjećaju da su najbolje shvaćene, ove dvije pripovijesti, uz one Lukine o Isusovu susretu sa ženama, dobivaju važno mjesto.

Žene u Lukinu Evanđelju

Najviše pripovijesti o ženama nalazimo, međutim, upravo u Lukinu Evanđelju. Tumači općenito priznaju da se Luka služio Markovim Evanđeljem kao glavnim izvorom te se očito pridržavao Markova rasporeda. On, međutim, ovaj izvor ne prepisuje, već unosi promjene: premještanja, dodatke, prerade ili ispuštanja. Luka pre-

3 BLANK, J., SAARBRÜCKEN, *Frauen in den Jesusüberlieferungen*, u: *Die Frau...*, str. 29.

uzima od Marka gotovo sve perikope o ženama osim perikope o sirofeničanki (Mk 7,24-30 i Mt 15,21-26). Preuzete Markove perikope o ženama Luka tek neznatno prerađuje ili ih prenosi doslovce. Međutim, za razliku od Mateja, koji osim Markovih perikopa o ženama nema nikakvih drugih, Luka iz svoga izvora crpi niz izvješća o susretu Isusa i žena, koja ne nalazimo kod drugih evanđelja. Lukine vlastite perikope u kojima se pojavljuju žene jesu:

- 1. i 2. poglavlje Lukina Evanđelja s tri ženska lika: Elizabetom (1,5-60), Marijom, majkom Isusovom (1,26-52), proročicom Anom (2,36-38),
- uskrisenje sina udovice iz Naina (7,11-17),
- grešnica u kući farizeja Šimuna (7,36-50),
- žene u službi Isusovoj (8,1-3),
- Marta i Marija (10,38-42),
- ozdravljenje zgrbljene žene u subotu (13,10-17),
- dvije prisposode: o izgubljenom drahmi (15,8-10) te o nepravednom sucu i udovici (18,1-8).

Ženski likovi koje nalazimo samo u Lukinu Evanđelju jesu: Elizabeta, proročica Ana, Ivana, Suzana, žena iz mnoštva koja proglašava blaženom njegovu majku, zgrbljena žena koju Isus liječi u subotu, žene na putu do Golgote. Jedino Luka spominje udovicu iz doba Ilijina, tj. samo on donosi produžetak u kojem Isus svoju sudbinu tumači prorokom Ilijom.

Bilo bi, međutim, nepravedno Lukin govor o ženama tumačiti samo na temelju perikopa i ženskih likova koji su samo njemu vlastiti. Kao što je spomenuto, Luka u preuzimanju svojih izvora nije kompilator, već autor u punom smislu riječi. U njegov se teološki okvir uklapaju i perikope o ženama preuzete od Marka te stoga imaju biti ravnopravno razmatrane kao i perikope koje crpi iz svoga vlastitog izvora.

Analizom ženskih likova iz Lukina Evanđelja pokušat ću predočiti širinu problematike koju Luka obrađuje u odnosu na ženu. Bit će očita razlika u dobi i društvenom položaju žena koje Luka navodi. Ne smije se, međutim, smetnuti s uma da

su svi ti ženski likovi, kao inače i muški, u službi Lukine teologije, Lukina prikaza Isusa i njegova nauka. Nisu dakle sami sebi svrhom. Zbog vremenske ograničenosti, nažalost, tu širinu nećemo moći obuhvatiti.

Elizabeta

Lk 1,5-25; 39-45; 57-64.

Prema Lukinu Evanđelju, Elizabeta je žena Zaharijina, svećenika iz reda Abijina, a i sama je bila od kćeri Aronovih, tj. iz svećeničke obitelji.⁴ O njoj kao osobi dalje iz Lukina teksta zaključujemo implicitno tj. iz onoga što je rečeno o njoj i Zahariji: "bili su pravedni pred Bogom i živjeli su besprijeekorno prema svim zapovijedima i odredbama Gospodnjim" (Lk 1,6). Međutim, njihov problem je bio u tome što nisu imali djece i to stoga "jer Elizabeta bijaše nerotkinja". Krivnja je dakle na Elizabeti. Dodatak "a oboje već poodmakle dobi" govori o nekoj vrsti zapečaćene sudbine, naime ako su ranije i imali nadu da će se u njihovu životu nešto promijeniti, sada je ta nada morala biti pokopana. Dob rađanja je prošla.

Biti nerotkinjom znači biti udaren Božjom kaznom i prokletstvom (Jr 8,21).⁵ Zato je možda Zahariji i Elizabeti bilo teško dokazati pred ljudima da su pravedni. Ali im je i samima bilo teško shvatiti činjenicu da nemaju djece, jer se u to vrijeme držalo da će Bog svoje vjerne sluge blagosloviti porodom.⁶ Biti bez djece smatralo se najtežim križem jedne obitelji, sramotom, kaznom. To je bila "kuća koja se ruši", koja neće imati udjela u mesijanskom kraljevstvu. Međutim, kako u povijesti spasenja, tako i ovdje, ova neplodnost ulazi u spasiteljski Božji plan. Sara, Rebeka i Ana (majka Samuelova) bile su nerotkinje (Post 18,14; 25,21; 1 Sam 1). Bog preko neplodnih žena ostvaruje svoj spasiteljski plan. Čudesnim rađanjem Bog daje svome narodu patrijarhe, spasitelje, proroke i tako

4 MORRIS, L., *Luka*, Tumačenje Evanđelja po Luki, DV, Novi Sad, 1983, str. 64.

5 REBIĆ, A., *Biblijske starine*, KS, Zagreb 1983, str. 93.

6 MORRIS, L., *nav. dj.*, str. 64.

pokazuje kako Izrael i svoj biološki opstanak ima zahvaliti svome Bogu.⁷

Luka nas tako sučeljuje s *problemom nerotkinje*, ali nas također *stavlja u ozračje čudesnih Božjih zahvata u život upravo takvih žena*.

Valjalo bi se na trenutak zaustaviti i na značenju imena: Zaharija - Jahve se sjetio, Elizabeta: Bog se zakleo, Ivan - Bog je milosrdan. U cjelini obitelji to bi bilo: sjetio se Jahve svojih obećanja, svoje zakletve i svojeg milosrđa.⁸

Elizabeta ostaje trudna. *Bog i na njoj ponavlja čudo neplodnih majki*. S Elizabetom završava niz neplodnih žena po kojima je Bog ostvario velika djela u povijesti spasenja Izraela. Bog ju je učinio "znakom" mesijanskih dana. Nekim tumačima je čudno da se Elizabeta krila pet mjeseci budući da se tijekom toga vremena trudnoća nije mogla ni primijetiti.⁹ Možda je i njoj samoj trebalo vremena da se privikne na svoj novi društveni položaj. Elizabetino iskustvo imalo je Mariji biti znak i ohrabrenje (Lk 1,36).

U susretu Marije i Elizabete, na Marijin pozdrav, Elizabeti "zaigra čedo u utrobi" (Lk 1,41). Ne možemo Elizabetu promatrati samo kao običnu trudnicu ni igru djeteta samo kao obično igranje u majčinoj utrobi. Dijete igra od radosti. Preteča se veseli u utrobi majke pred licem same Svetosti, poigrava pred Kovčegom kao nekoć David (2 Sam 6,14). Biblija često govori o čudesnom "igranju" što prati Božje objave. Ovaj pokret djeteta sjeća nas na "igru" djece u Rebekinoj utrobi (Post 25,22). I ovdje kao i tamo "stariji će služiti mlađemu".¹⁰

Od djeteta milost prelazi na majku. I ona se "napuni Duhom Svetim" i klikne "jakim glasom". Proročkim glasom i u proročkom zanosu Elizabeta tumači smisao ovog "znaka" - igru djeteta. Riječima strahopoštovanja ("Odakle meni") priznaje potom svoju nevrijednost. To je prva ispovijest vjere u božansko materinstvo, a ujedno i prvo blaženstvo u Novom zavjetu koje pripada Mariji, majci vjere: "Blago onoj koja povjerala."¹¹ Tako Elizabeta svojom hvalom počinje na zemlji slavu one po kojoj nam je došlo spasenje.

Marija ostaje kod Elizabete tri mjeseca.

Potom jednostavnim i značajnim stilom biva opisano rođenje Ivana Krstitelja u Zaharijinoj kući. Susjedi i rodbina pridružuju se Elizabetinoj radosti što joj je Gospodin ukazao "veliko milosrđe". Elizabeta odlučno nastupa u trenutku nadijevanja imena djetetu. Kad su ga htjeli nazvati po ocu Zahariji, ona se snažno usprotivila. Njezin "nipošto" (ili "ne tako" u prijevodu Duda-Fučak) vrlo je naglašen. Luka nas ne izvješćuje kako je Elizabeta došla do te spoznaje: objavom ili je to moguće znakom ili pismom doznala od Zaharije.¹²

I tu završava naše spoznanje o Elizabeti, tj. njezina uloga u Božjem planu spasenja.

Proročica Ana

Lk 2,36-38.

Šimunovu proročanstvu Luka dodaje zahvaljivanje još jednog predstavnika službene religije, *proročice* po imenu Ana, kćeri Panuelove, iz plemena Ašerova. Ime proročice i njezino podrijetlo znače spas i blagostanje. Naime, Ana znači: Bog je milostiv; Panuel: Bog je svjetlo; Ašer: sreća. Imena nisu bez značenja. Ono što imena izriču zrači iz Anina bića i riječi te sve uranja u svjetlo Božje radosti, milosti i naklonosti. Mesijansko vrijeme je vrijeme punine svjetla.¹³

Poznato je da su u povijesti Izraela djelovale i proročice. Rabinska teologija priznaje sedam proročica. Poput Šimuna i Ana je bila odgojena u duhu starozavjetne pobožnosti. Njezina duboka starost ukazuje da Božje zadovoljstvo na njoj počiva; ona je u trenutku susreta s Isusom mogla imati ili oko 84 ili preko 100 godina.¹⁴ Njezin život bijaše ispunjen molitvom, službom Bogu i

7 TOMIĆ, C., *Evanđelje djetinjstva Isusova*, KS, Zagreb 1971, str. 71.

8 TOMIĆ, C., *nav. dj.*, str. 73.

9 MORRIS, L., *nav. dj.*, str. 67.

10 TOMIĆ, C., *nav. dj.*, str. 99.

11 TOMIĆ, C., *nav. dj.*, str. 100.

12 TOMIĆ, C., *nav. dj.*, str. 107.

13 STÖGER, A., *Das Evangelium nach Lukas*, I. teil., Patmos Verlag, Düsseldorf, str. 99.

14 Prema nekim tumačenjima Ana je nakon djevojaštva s mužem živjela 7 godina, a potom kao udovica, do 84. godine. Tada se susrela s

postovima. "Nije napuštala hrama" što može značiti da je imala nastambu u hramu ili, što je vjerojatnije, da nije izostajala sa službe Božje. Post i molitva upućuju na disciplinirani život.¹⁵ Ana je ovdje opisana kao sjajan uzor kršćanskim udovicama.¹⁶

Ana se pojavila u prijelomnom trenutku i počela zahvaljivati Bogu. Svjetlom Duha Svetoga spoznala je da je dijete Mesija. Luka nas ne upućuje na sadržaj toga zahvaljivanja niti na eventualne kasnije Anine izjave. Budući da je spoznala dolazak Mesije i da ju je ispunila radost postala je *apostol*. Govorila je (uvijek nanovo) o njemu svima koji su iščekivali otkupljenje Jeruzalema.¹⁷

Herodijada

Lk 3,19-20; Mk 6,17; Mt 14,3

Za razliku od Marka i Mateja, koji opširno izvještavaju o smrti Ivana Krstitelja u kojoj i Herodijada igra važnu ulogu (vidi Mt 14,1-12; Mk 6,14.29), Luka samo izvještava da je Ivan Heroda "prekorio zbog Herodijade" (Lk 3,19) te da mu je Herod odrubio glavu (Lk 9,7-9). Drugog spominjanja Herodijade u Lukinom evanđelju ne nalazimo.

Herodijada je bila kći Aristobula, polubrata Heroda Antipe, udata za Herodova polubrata Heroda Filipa (Boetosa). Bila je dakle žena svoga strica. Herod Filip je živio u Rimu kao privatna osoba bez političkih ambicija. Herodijada ga je napustila i živjela sa svojim djeverom Herodom Antipom, koji je - da bi se njome oženio - napustio svoju ženu, a to je bilo povod ratu s njezinim ocem (kraljem Nabateje). Herodijada je nagovorila Antipu da u Rimu poradi oko dobivanja kraljevske krune. Međutim, on je bio protjeran u Galiju.¹⁸

Petrova punica

Lk 4,38-41; Mt 8,14-17; Mk 1,29-34.

Perikopu o Petrovoj punici Luka preuzima od Marka, a gotovo nepromijenjenu nalazimo je još i kod Mateja. Razlika je u tome što Marko piše da Isus Petrovu punicu "prihvati za ruku", Matej da je se "dotače", a Luka da se nad bolesnicom "nadvio". Sva tri sinoptika spominju "ognjicu", ali jedino

Luka piše da je to bila "velika ognjica". Čini se da je to bio medicinski izraz.¹⁹

Uglavnom, Isus se ne raspituje o vrsti i uzroku bolesti već se nadvio nad bolesnicom i "zapovjedio" ognjici. Ognjica je odmah napušta. Isus prijeti ognjici kao što je prijetio demonu u perikopi koja prethodi ovoj, a u kojoj je opisano ozdravljenje opsjednutoga u sinagogi (Lk 4,31-37).

Egzorcističkim djelovanjem Isus ženu "odmah" oslobađa te ona ustaje i poslužuje goste. U srodnosti ovih dviju perikopa neki vide mogućnost usporedbe sinagoge i kuće Šimunove: u kući kao i u sinagogi spasiteljski djeluje Isusova riječ. Riječ Božja nalazi svoje boravište u kući ljudi.²⁰ Osim toga, u prethodnoj perikopi opisano je ozdravljenje jednog muškarca. Sada se opisuje ozdravljenje jedne žene. *Time se naglašava da ozdraviteljski odnos Isusa vrijedi za ljude obaju spolova. Zatim, ozdravljena žena "poslužuje"*. Time nije samo osiguran uspjeh liječenja nego mnogo više nov, osobit odnos ozdravljene žene prema Isusu. U židovstvu nije bilo uobičajeno da žena kod stola služi muškarca, a osobito ne učitelja.²¹ *Služba žene gostima i onima s kojima živi je primjer upućivanja na kršćansku diakoniju, karitas i gostoprimstvo koje bi trebali vršiti oni koji su od Isusa ozdravljeni ukoliko u nasljedovanju Isusa žele donijeti plod i na području društvenog života.*²²

Udovica iz Naina

Lk 7,11-17.

Pripovijest o udovici iz Naina Luka oblikuje iz nekoga svog vlastitog izvora. Kao

Isusom (MORRIS, L., *nav. dj.*, str. 87). Drugi pak smatraju da je nakon muževljeve smrti još kao udovica živjela 84 godine pa bi u trenutku susreta s Isusom bila uistinu veoma stara (STÖGER, *nav. dj.*, str. 100).

15 MORRIS, L., *nav. dj.*, str. 87.

16 "A ona koja je zaista udovica, posve sama, pouzdaje se u Boga, odana prošnjama i molitvama noć i dan." (1 Tim 5,5)

17 STÖGER, *nav. dj.*, str. 100.

18 *Biblijski leksikon*, KS, Zagreb 1984, str. 111.

19 MORRIS, L., *nav. dj.*, str. 108.

20 STÖGER, *nav. dj.*, str. 145.

21 STÖGER, *nav. dj.*, str. 145.

22 MÜLLER, P.-G., *Lukas-Evangelium*, Stuttgarter Kleiner Kommentar 3, Stuttgart 1984, str. 58.

uzor je bez sumnje uzet prorok Ilija koji oživljava mladića (1 Kr 17,7.24). Na primjeru proročkog buđenja mrtvaca (1 Kr 17,17-24 prorok Ilija i 2 Kr 4,18-37 prorok Elizej) pokazano je da je Isus došao kao prorok posljednjih vremena (Dj 3,18; 7,37).²³ Kad se uspoređi Luka 7,11-17 s 1 Kr 17,17-24, uočava se da se radi o tipičnom "nadmašivanju". Isus je prorok poput Ilije, međutim, on ga nadvisuje. Isus podiže mladića svojom moćnom riječju, a Ilija to čini molitvom i dugotrajnim naporom.²⁴

Pripovijest donosi dvostruko tešku situaciju: smrt mlade osobe i činjenicu da je njegova majka udovica. Rana smrt poimala se kao kazna za grijeh, a u ovom slučaju njom su bili pogođeni i otac i sin. Kao da je kažnjena cijela obitelj. Osim toga, *žena sada ostaje sasvim sama, bez muškog zaštitnika i hranitelja*. U prvom stoljeću je bilo vrlo malo mogućnosti da žena sama zarađuje za život. Osim žalosti i usamljenosti bilo je teško i saznanje da je tome došao kraj toj obitelji. Činjenica da ju je pratilo mnogo naroda iz grada pokazuje da su mnogi znali za njezinu nevolju i da su s njom duboko suosjećali. Međutim, nitko joj nije mogao pomoći. Luka ne spominje profesionalne narikače, ali su zacijelo i one bile prisutne jer je i najsiromašniji Izraelac trebao unajmiti barem dvije flaute i jednu narikaču.²⁵

Isus "ugleda" ženu. Taj trenutni kontakt izražava potporu. On se također "sažali" nad njom. Isus proglašava i donosi Božje smilovanje ožalošćenima i pritešnjenima.²⁶ Luka po prvi put naziva Isusa Gospodinom. Taj naziv je primjeren prizoru uskrišenja u kojem će se Isus očitovati kao gospodar nad smrću. Potaknut samilošću Isus djeluje a da ga nitko sa strane ne potiče na djelovanje. obraća se zaplakanoj udovici koja je najvjerovatnije hodila ispred mrtvačkih nosila tako da se Isus po svoj prilici susreo prvo s njom.²⁷ Poziv: "Ne plači" nije samo puka utjeha, već i dozivanje vjere i povjerenja; radi se o spremnosti žene na vjeru. Isus se potom dotiče nosila. Taj prizor svjedoči o cjelovitosti Isusova susretanja s ljudima - susreće se s njima i tjelesno. Čin je to važniji kad se ima na umu da se njime Isus

po obrednom zakonu onečistio. Izgovarajući riječi: "Mladiću, kažem ti: ustani!", Isus postupa kao gospodar života i smrti, drugačije nego prorok Ilija koji je tri puta lijegao na mrtvog mladića i morao moliti Boga za pomoć. Isus mladića vraća u život svojom moćnom riječju i "dade" ga njegovoj majci (slično kao što je to učinio i Ilija). Uskrisenje mrtvih znak je Isusove moći i njegova smilovanja.

Grešnica

Lk 7,36-50.

Pripovijest o grešnici Luka donosi nakon izvještaja o Isusovu sudu o suvremenicima koji mu prigovaraju da je izjelica i vinopija, prijatelj carinika i grešnika (7,34). Odmah nakon toga Luka opisuje obrok u kući farizeja na koji je pozvan Isus. Na taj način Luka ističe vlastiti naglasak u pripovijesti, tj. tumači zajedništvo u blagovanju kao izričaj Božjeg smilovanja.²⁸ Zanimljivo je da samo Luka izvještava da je Isus bio kod stola s farizejima. Luka inače voli pisati o razgovorima kod stola. Ono što Isusa i farizeje dijeli raspravljat će kod stola: odnos prema grešnicima (7,36), zakon o čistoći (11,39sl) i subotnji počinak (14,1) te sporni razgovori bivaju zapravo razgovori kod stola.²⁹ Takvi razgovori Isusa i farizeja, u prvo vrijeme Isusova djelovanja, bliži su povijesnoj stvarnosti nego jednostrano neprijateljsko držanje farizeja prema Isusu o kojem pripovijedaju Marko, Matej i Ivan.

Luka nas najprije izvještava da je Isusa "neki farizej" pozvao na objed (7,36.39). Kasnije saznajemo da se taj frizej zove Šimun (7,40.43). Isus prihvaća njegov poziv i "priđe k stolu" slično kao što je učinio na poziv carinika Levija.³⁰ Isus i ovu zgodu koristi za poučavanje. Šimun ga oslovljava kao učitelja. Isus se pokazuje kao

23 MÜLLER, *nav. dj.*, str. 81.

24 STÖGER, *nav. dj.*, str. 200.

25 MORRIS, L., *nav. dj.*, str. 140.

26 STÖGER, *nav. dj.*, str. 199.

27 MORRIS, L., *nav. dj.*, str. 140.

28 MÜLLER, *nav. dj.*, str. 84.

29 STÖGER, *nav. dj.*, str. 210.

30 MÜLLER, *nav. dj.*, str. 84.

onaj koji djeluje drugačije nego Krstitelj (7,33-35). Krstitelj je živio u pustinji daleko od ljudi, životom strogog askete. Tko ga je želio čuti, morao je k njemu hodočastiti. Isus djeluje u gradovima, u kućama, odaziva se na pozive na gozbe.

Kod Židova je bio običaj da kuća u kojoj je gozba bude otvorena i za nepozvane. Oni su mogli zagledati, na trenutak uživati, a sudjelovati i u razgovoru kod stola.³¹ Međutim, žena koja nepozvana ulazi u taj, vjerojatno samo muški krug, jest "grešnica u gradu". Tumači uglavnom smatraju da se pod pojmom "grešnica" misli na "u gradu poznata bludnica".³² Ne dakle žena koja je samo na zlu glasu ili grešnica u smislu farizejskog ideala pobožnosti. Može se dakle misliti na ženu koja kao bludnica *trajno živi u stanju grijeha* (Iv 4; 7,53-8,11). Uz moralnu diskvalifikaciju tu će biti odlučujuće *i stanje trajne kultne nečistoće u kojoj se "grešnica" nalazi*. Kad žena ulazi u kuću farizeja, ne radi se dakle samo o povredi neke društvene konvencije; mnogo više *s njom u "čistu" kuću farizeja prodiru kultna nečistoća*. Dopuštajući da ga ova žena takne, Isus pokazuje da se ne boji dodira sa svijetom "nečistoga". On dopušta da s tim svijetom bude u odnosu. Upravo je to izazov za farizeja: "Kad bi ovaj bio prorok..." (7,39). Ta rečenica svjedoči da su Isusa gledali kao proroka, da su ga poistovjećivali s prorokom "posljednjih vremena" i da je farizeju to bilo poznato. Prorok raspolože osobitim poznavanjem čovjekove nutrine; pravi prorok, dakle, nikad ne bi dopustio da ga takva osoba takne. Ukoliko je Šimun htio Isusa provjeravati, ta je provjera za Isusa očito bila negativna. On zaključuje da Isus ne može biti nikakav prorok.³³ Tada na Isusov poticaj nastaje promjena. Isus pripovijeda prisposobu (7,41sl) uvlačeći u nju samog Šimuna: on mora preuzeti presudu i tako zapravo osuditi samoga sebe.

Isus je potaknuo Šimuna da shvati na koji se način prisposoba odnosi na ovu ženu. Ujedno je pozvan da premisli i ispravi poimanje samoga sebe i svoje "zanemariivanje Isusa". "Vidiš li ovu ženu?" *Isus ga poziva da je vidi onakvu kakva ona uistinu jest, u tom trenutku, a ne u svjetlu onoga*

što Šimun o njoj zna otprije.³⁴ U konačnici, ovdje se radi o odnosu prema Isusu. Šimun koji je ranije o ženi mislio prezirno, sad mora uvidjeti da nije ova žena, već on sam u ovoj situaciji negativan lik. Doduše u smislu "manje ljubavi" kojoj nasuprot stoji "velika ljubav" žene. Odatle slijedi zaključna riječ pripovijesti: "Oprošteni su joj grijesi mnogi, jer ljubljaje mnogo" (7,47).

Zaključnu rečenicu treba posve razumjeti u odnosu na pripovijest; ne radi se općenito o ljubavi žene, nego o odnosu prema Isusu i svemu što kroz to dolazi na vidjelo. *U ponašanju žene ukazuje se "veća ljubav"* dok se u držanju farizeja Šimuna ukazuje da on, što se tiče njegove ljubavi prema Isusu, stoji daleko iza žene. Ljubav odgovara mjeri iskustvenog davanja i obratno. Pritom je posve suvišno pitati da li je ljubav bila posljedica ili temelj darivanja. Ovdje ne vlada logika kauzalnih posljedica već dijalektika kretanja. Naime, prema prisposobi moglo bi se očekivati da grešnica mnogo ljubi jer joj je mnogo oprošteno. Isus, međutim, kaže: "Oprošteni su joj grijesi jer je mnogo ljubila." Kao da se nalazimo pred zagonetkom koja želi potaknuti na razmišljanje. Ljubav grešnice je i temelj i posljedica oprostjenja. Zato što je iz Isusovih riječi spoznala da on s moći proglašava oprostjenje grijeha, ona ljubi; zato što ljubi, zadobiva oprostjenje. Riječ Isusova o oprostjenju grijeha djeluje i ostvaruje ono što naviješta. Da bi riječ bila djelotvorna, mora se također pokloniti ljubavi; dakle, bez ljubavi ne može biti oprostjen nikakav grijeh. Ljubav koja je darovana grešniku, čini ovoga ljubećim.³⁵

Može se reći da ova pripovijest o grešnici izvještava kako *Isus mnogostruko kompromitiranoj ženi svojim stavom vraća*

31 STÖGER, *nav. dj.*, str. 210.

32 Neki tumači ipak misle da je žena mogla biti nazvana grešnicom i stoga što je žena muža kojega farizeji smatraju grešnikom stoga što ne poštuje zakon i ne živi po njegovim odredbama (BLANK, J., *nav. dj.*, str. 45, bilješka 88).

33 BLANK, J., *nav. dj.*, str. 46.

34 BLANK, J., *nav. dj.*, str. 47.

35 STÖGER, *nav. dj.*, str. 48.

vrijednost i samopoštovanje. Kad je žena pristupila Isusu, bila je bespravna, bezvrijedna, prezrena otpadnica, krivac za sve. Na njoj su oni koji su "obdržavali" zakon vidjeli sve što je u njima bilo potisnuto ali ne življeno. Uz tu ulogu žena je bila čvrsto vezana i iz nje nije mogla više izići. Znalo se tko je i kakva je i kako se prema njoj treba odnositi: kao prema zadnjem otpadu. Sada ju je susreo Isus i to ju je promijenilo. U svjetlu koji od Isusa na nju pada, njoj život izgleda sasvim drugačije; žena se više ne prepoznaje. Osjeća se drugačija u vlastitoj koži. Ponovno dobiva moć za život; možda od sebe može još stvoriti nekoga drugoga - nekoga tko u očima nosi Isusa. Žena uviđa da za nju postoji budućnost.³⁶

Žene u službi Isusovoj

Lk 8,1-3.

Tekst Luke 8,1-3 ima značaj sažetka, a ujedno predstavlja prijelaz od pripovijesti o grešnici na Isusov govor u prisposodobama (8,4-18. 19-21). U ovom sažetku nije govor samo o Dvanestorici nego i o ženama koje Isusa slijede i koje mu služe.³⁷

Redak 1 izvještava da Isus ponavno nastavlja navješćivati Kraljevstvo Božje (po Luki je to središnji motiv Isusova navješćaja) i to kao putujući učitelj. Isus je dakle i gost i neumorni putnik. Njegov život je na putu. Prate ga Dvanaestorica, kasniji svjedoci Isusova vremena. Isus s Dvanaesticom jezgra je novog Božjeg naroda. Prate ga, međutim, i "neke žene" o kojima će biti rečeno da su izliječene od zlih duhova i bolesti (8,1-3). Luka upotrebljava dosta poopćene izraze tako da se pojedinosti sudbine ovih žena ne mogu sa sigurnošću odrediti. Ova inače sasvim nepoznata imena jamče povijesnost. Da li su žene bile članovi zajednice? Isus je hodao s učenicima kao učitelj. U društvu rabija žene su bile posve nezamislive. *Ukoliko su žene bile njegove učenice, prelazi on preko osude javnog mišljenja prema kojem žena nije bila dostojna religioznog područja.*

Najvjerojatnije je da Luka spominje ove pratilice poslije pripovijesti o grešnici kako bi još jednom istaknuo Isusov pozitivan odnos prema ženama. Vlastito Luki bi bilo i

stajalište da su se žene koje je Isus ozdravio i obraćene grešnice Isusu odmah pridruživale.³⁸ Rabini nisu prihvaćali žene u krug svojih učenika. Činilo im se da žene nisu sposobne za učenje Zakona. "Tko svoju kćer uči Zakonu, uči je razbludnosti." U sredini Isusovog okruženja ne stoji zakon, nego On sam, koji je došao donijeti spas siromasima i prezrenima, odbačenima i zakonski neprikladnima. *Isus ženama otvara svoje učenje i svoje spasenje.*³⁹

Skupinu žena Luka će spomenuti pod križem (23,49) i kao svjedokinje ukopa (23,55-56). I drugi evanđelisti bilježe prisutnost žena pod križem (Mt 27,55; Mk 15,40-41; Iv 19,25) i prigodom ukopa (Mt 27,61; Mk 15,47). Razlika između njih i Luke jest u tome što oni imenuju nazočne žene, a Luka samo navodi da su to "žene koje su s Isusom išle iz Galileje". Ne treba sumnjati da Luka u 23. poglavlju želi podsjetiti na 8,2sl i da je imena žena namjerno prije spomenuo. Lk 8,2-3 je dakle Lukina redakcija. *On ne želi tek naknadno reći da su žene već u Galileji bile među Isusovim sljedbenicima, već želi pokazati kako se to doista događalo.*

U krugu žena važna su tri imena: Marija Magdalena, Ivana i Suzana.

Marija Magdalena

Marija Magdalena je prvo i najpoznatije ime. Mağdala je grad na zapadnoj obali Genezaretskog jezera. Ime grada znači "brdo ribe", iz čega se može zaključiti da je stanovništvo grada živjelo uglavnom od ribarenja. U evanđeoskim predajama Mariju Magdalenu nalazimo u skupini žena koje su bile pod križem, kao i među ženama koje su na uskršno jutro otkrile "prazan grob" i postale prvi svjedoci Isusova uskrsnuća. Osim toga o Mariji Magdaleni ne znamo ništa. Prema Luki 8,2b Isus ju je oslobodio od sedam demona; to bi upućivalo na teško opsjednuće zloduhom. Ujedno bi to moglo biti razlogom da se kasnije "velika greš-

36 BLANK, J., *nav. dj.*, str. 48.

37 BLANK, J., *nav. dj.*, str. 49.

38 BLANK, J., *nav. dj.*, str. 50.

39 STÖGER, *nav. dj.*, str. 216-217.

nica" iz prethodnog Lukina odlomka (7,36-50) poistovjeti s Marijom Magdalenom za što u samom Lukinu tekstu nemamo dovoljno oslonca. Izgleda da je upravo ovaj Lukin izričaj da je Isus iz Marije Magdalene istjerao sedam zloduha bio poticaj mašti kasnijih tumača i čitalaca da od ove žene stvore s jedne strane sliku *lijepo kurtizane* i s druge strane sliku "*velike pokajnice*" koja je u svom kajanju to privlačnija jer je ljepotica kako ju prikazuju mnoge slike. U starini se u tumačenju Pisma Mariju Magdalenu često poistovjećivalo sa:

- velikom grešnicom (Lk 7,37),
- Marijom, Martinom sestrom (Lk 10,39.42),
- Lazarovom sestrom (Iv 11,1.2.19.20.28.31.32.45).

Sva ta poistovjećivanja nisu povijesno sigurna već su posljedica raznih kombinacija.⁴⁰

Marija Magdalena igra važnu ulogu u apokrifima Novog Zavjeta i u legendama.

Ivana

Ivana je žena jednog službenika Heroda Antipe (4-39. god. poslije Krista) koji je bio upravitelj Huze. Žena je morala biti poznata zajednici u kojoj je izrasla Lukina tradicija. Ona se spominje još u 24,10, a njezin se muž spominje samo na ovom mjestu. I to je sve što o Ivani na temelju Evanđelja možemo znati.⁴¹ Činjenica da je njezin muž bio Herodov upravitelj pokazuje da se radi o važnu čovjeku, premda nije sasvim jasno kakva je bila priroda njegove službe. "Upravitelj" možda znači ravnatelj Herodovih zemljoposjeda, ali je moguće i da je riječ o nekom političkom položaju. Neki se tumači Evanđelja domišljaju da je to mogao biti onaj kraljevski činovnik čijeg je sina Isus iscijelio (Iv 4,46).

Suzana

O Suzani ne znamo ništa osim njezina imena. Ne možemo je poistovjetiti s "Marijom Jakovljevom", trećom svjedokinjom uskrsnuća.⁴²

Izričito imenovanje ovih triju žena i svih drugih koje su idejno i materijalno potpomagale Isusovo poslanje, ukazuje na *veliko značenje koje su žene imale u Isusovu*

pokretu. U njemu su se nalazile bogate te društveno i politički, utjecajne žene koje je Isus obratio i dopustio im pristup u svoje poslanje. Koje su zadaće, poslove i službe ove žene uistinu imale u preduskršnom Isusovom pokretu i kako su se odnosile prema muškim učenicima, nije moguće ustanoviti. Luka samo navodi da su Isusa i njegove učenike pomagale "iz svojih dobara". *U svakom slučaju, za židovsku okolinu Isus pokazuje neobičnu otvorenost primajući žene za svoje suradnice.*⁴³

Službom iz svojih dobara ove su žene bile nadahnućem i za razdoblje misionarskog rada Crkve. Ono što su galilejske žene započele, druge žene nastavljaju u širenju Isusove poruke po cijelom svijetu. Od njih su mnoge žene preuzele poticaj da svoja dobra stave u službu Riječi: Lidija (Dj 16,14), Priscila (Dj 18,2), Sintiha i Evodija (Fil 4,2), Kloja (1 Kor 1,11), Feba (Rim 16,1sl). Svakako su u sinagogalnim zajednicama židovske dijaspore otmjene "bogobojazne žene" igrale važnu ulogu (Dj 13,50; 16,14sl; 17,4.12); slično je i u Pavlovim misionarskim zajednicama (Dj 16,14sl; 18,1-4; 1 Kor 1.11). Iz tih slojeva dolazio je velik broj članova nove kršćanske zajednice.⁴⁴

U Galileji je Isus sabrao *svjedokinje* svoga djelovanja. One ga slijede za vrijeme njegova hodočasničkog propovijedanja, a nazočne su i pod križem. Marija Magdalena, Ivana i druge iskusit će anđelovim navještenjem uskrsnuće i tim navještenjem bit će poslana za apostole (24,10).⁴⁵

Prema uređenju židovskog društva u Isusovo vrijeme, žene se nisu ubrajale u zajednicu; mogle su imati udio u službi Božjoj, ali to za njih nije bila nikakva dužnost. Služba Božja je mogla početi ako je bilo najmanje deset muškaraca - žene se nisu brojile.

40 BLANK, J., *nav. dj.*, str. 52.

41 BLANK, J., *nav. dj.*, str. 52.

42 BLANK, J., *nav. dj.*, str. 52.

43 MÜLLER, *nav. dj.*, str. 86.

44 BLANK, J., *nav. dj.*, str. 52-53.

45 STÖGER, *nav. dj.*, str. 218.

Galilejske žene spadaju u temelje Crkve. Luka im je postavio spomenik: "... svi oni bijahu jednodušno postojani u molitvi sa ženama, i Marijom, majkom Isusovom, i braćom njegovom."⁴⁶

Bolesna žena i Jairova kći

Mk 5,21-43; Mt 9,18-26; Lk 8,40-56

Za ozdravljenje žene bolesne od krvarenja nije važna samo okolnost da žena od svoje bolesti pati dvanaest godina i da joj nitko od liječnika nije mogao pomoći, već i to da je žena u takvu stanju zapravo *u stanju trajne nečistoće*. Tako je ženina bolest osim tjelesnih imala i društvene posljedice. Kao nečista, nije smjela sudjelovati u službi Božjoj u Hramu. Može se također pretpostaviti da su je ljudi izbjegavali jer se njezina nečistoća mogla prenijeti na njih (Lev 15,27 - dovoljan bi bio dodir). Vjerojatno je priroda njezine bolesti uzrokovala da je Isusu prišla krišom. Da je nastupila javno, možda bi je ljudi bili spriječili da mu se približi. Osim toga, bila bi primorana da pred svima kaže nešto o svojoj bolesti koje se željela osloboditi. Odlučila se stoga na potajni dodir. Luka ne donosi Markov podatak da je žena mnogo pretrpjela od liječnika. Možda je to i prirodno budući da je i sam bio liječnik.⁴⁷ *Isus, dakle, ne dolazi samo u dodir s jednom ženom, već s "nečistim" pri čemu i on sam, prema židovskom poimanju, biva nečist. Međutim, Isus ne samo da nadilazi ovu konvenciju, nego ženu i liječi i na taj je način istodobno oslobađa od njezine nečistoće.*⁴⁸

Ozdravljenje koje se dogodilo u tajnosti, Isus želi javno očitovati. To je za ženu bilo dobro, čak i nužno. Ako se želi ponovno uključiti u uobičajeni vjerski i društveni život, bilo je neophodno da svi čuju za njezino ozdravljenje. Isusove riječi: "Vjera te tvoja spasila" poučavaju ženu da je *iscijeljena poradi vjere*, a možda ju je htio osloboditi sumnje da je bolesna zbog svoje nevjere.⁴⁹ Prijateljskim obraćenjem ženi sa "kćeri", utemeljuje dublje zajedništvo između sebe i žene. Žena je pohvaljena i dobiva na značenju. Ova se pripovijest može usporediti s pripoviješću o rimskom satniku (Lk 7,1-10). Odatle se može izvući

zaključak: *u vjeri muškarci i žene, teološki gledano, zadobivaju svoju potpunu ravnopravnost. Kad čovjek dosegne dimenziju "pistis", zadobiva spasenje i to događanje je posve neovisno o razlikama u spolu.*⁵⁰

Kod **Jairove kćeri** se radi o uskrsnuću mrtve osobe, tj. *o znaku sudioništva u konačnom spasenju*. Pripovijest je snažno obilježena pripovijestima Starog zavjeta (Ilija/Elizej ciklus u 1 Kr 17,17-24; 2 Kr 4,8-37). I ovdje, kao i u drugim prikazima uskrišavanja mrtvih (mladića iz Naina, Lk 7,11-17), treba voditi računa o tome da je glavni cilj pripovijesti prikazati Isusa kao pobjednika nad smrću. U središtu je opet motiv vjere. Kod Marka Isus Jairu kaže: "Ne boj se! Samo vjeruj!" (5,36). Kod Luke će ta rečenica imati još nadopunu: "i ona će se spasiti". Time se ističe Isusova moć nad bolešću i smrću te činjenica da *Isusovo spasenje vrijedi za sve ljude bez obzira na spol i starosnu dob.*⁵¹

Marta i Marija

Lk 10,38-42.

Kratka pripovijest kako je Isus na putu prema Jeruzalemu svratio kod sestara Marije i Marte, pripada također u izvore vlastite Luki. Pripovijest ima svoje mjesto u tzv. "Lukinu izvješću o putu" (Lk 9,51-18,14): Isus putuje sa svojim učenicima iz Galileje u Jeruzalem i to preko Samarije; pritom ga Samarijanci ne prihvaćaju. Suprotno tome, u neimenovanom selu Isusa gostoljubivo prima "Žena neka, imenom Marta" (10,38). Već ovdje treba primijetiti da nije dopušteno neimenovano selo usporedi s Betanijom i na taj način ovu perikopu uskladiti s ivanovskom tradicijom Marta-Marija-Lazar te je s njom tumačiti kao što se često događa. Iz objašnjenja ne proizlazi jasno da li mjesto leži u Samariji ili u Judeji. Ako je Luka želio jače istaknuti razliku između neljubaznih Samarijanaca (Lk 9,32) i gos-

46 STÖGER, *nav. dj.*, str. 218.

47 MORRIS, L., *nav. dj.*, str. 160.

48 BLANK, J., *nav. dj.*, str. 15.

49 MORRIS, L., *nav. dj.*, str. 161.

50 BLANK, J., *nav. dj.*, str. 15.

51 BLANK, J., *nav. dj.*, str. 16.

toljubive žene, onda je bliže misliti da se radi o samarijanskom gradu. Vjerojatnijim se čini mišljenje da se i na ovom hodočašću Isus ukazuje kao "znak protivljenja" (usp. Lk 2,34b). Neprijateljsko i prijateljsko držanje stavljeni su jedno nasuprot drugome.⁵²

Žena po imenu Marta ima sestru koja se zove Marija. Ona je, izgleda, odmah po Isusovu dolasku zauzela mjesto do njegovih nogu kako bi čula njegovu riječ (10,39). Tako je sjedio Pavao do nogu Gamaliela, svoga učitelja (Dj 22,3). *Isus je učitelj, Marija njegova učenica*. Židovski učitelji Zakona nisu žene poučavali Zakonu. *Učitelj koji je Gospodin, naviješta svoj Zakon i ženi*. Luka predstavlja događaj riječima koje dolaze iz prazajednice: Isus je Gospodin, Marija sluša Riječ. Crkva je zajednica onih koji uvijek nanovo riječ Gospodnju slušaju (8,21).⁵³ Marta Isusa oslovljava: "Gospodine". Vjerojatno se radi o kristološkom naslovu koje Luka često upotrebljava. Isusovom "biti Gospodin" pripada i nenadmašivo značenje i autoritet njegove riječi. Isus djeluje preko svoje riječi, istinitije - preko riječi o Kraljevstvu Božjem, što znači da njegova riječ ima biti spasiteljski shvaćena. Riječ koju Isus navješćuje jest "riječ Božja" (Lk 4,22.32.36; 5,1; 8,11), koja kao riječ spasenja u značenju premašuje sve ljudsko. Viđeno na taj način, Marija pokazuje da je ona uistinu shvatila do čega joj je u susretu s Isusom stalo, naime do riječi Isusove. Nasuprot tome, Marta se posve predala ugošćivanju. Premda Luka ovakvu "diakoniju" ni u jednom slučaju ne smatra manje vrijednom, ljestvica je ovdje ipak jasno naznačena. Može se usporediti sa Dj 6,2: "Dvanaestorica nato sazvaše mnoštvo učenika i rekoše: 'Nije pravo da mi napustimo riječ Božju da bismo služili kod stolova'." "Služba riječi" ima prednost pred "službom kod stolova" što znači pred službom dnevne brige za udovice i siromašne. Marta, međutim, ni u kom slučaju nije prekorena zbog svoje službe. Mnogo više, poticaj dolazi od nje kad se tuži Isusu: "Gospodine, zar ne mariš što me sestra samu ostavila posluživati? Reci joj, dakle, da mi pomogne" (10,40). Marta se

žali što joj sestra ne pomaže; ona promatra njezino držanje i vidi ga kao općepoznatu "lijenost". Ona ne shvaća da Isus najprije želi biti davatelj a ne primatelj, jer je poslan da naviješta spasenje i da mu uglavnom služe oni koji su njegovu riječ čuli i koji će je čuti. Isus, međutim, izričito staje na Marijinu stranu i opravdava njezino držanje (10,41).

Ponovljeno oslovljavanje: "Marta, Marta" dolazi iz sućuti, brige i ljubavi. Isus priznaje ono što ona čini; riječima kojima on označava njezinu djelatnost, pokazuje kako je on prosuđuje. "Jedno je potrebno" (usp. Lk 12,31) ima se dakle usporediti sa Kraljevstvom Božjim. U Lukinu značenju to je slično prispodobi o sijaču: "A što padne među trnje - to su oni koji poslušaju ali, poneseni brigama, bogatstvom i nasladama života, uguše se i ne dorode roda" (8,14).⁵⁴

Valja upozoriti da se "*Učitelj povijesti obraća svim ljudima, muškarcima i ženama*. Ne radi se ovdje o utemeljenju dvaju različitih kršćanskih "staleža"; s time povijest nema nikakve veze. I ovdje je vrijedno uočiti da *jedna žena, Marija, čini ono do čega je stalo svakom kršćaninu, jednako i muškarcu: svjedoči temeljnu usmjerenost na Kristovu riječ. Možda bi se u smislu predložene tipologije moglo reći da je to žena još bolje razumjela*.

Prema ovoj perikopi *žene su potpuno ravnopravne u odnosu na Isusovu riječ, tj. Evanđelje*. Po Lk 10,38 Isus je učitelj obiju sestara koje se brinu za svoga gosta. Kod Ivana (11,20-40) Isus će upravo u razgovoru s Martom i Marijom očitovati sebe kao uskrsnuće i život.

Žena iz mnoštva

Lk 11,27-28.

Samo Luka spominje spontani uzvik jedne žene iz mnoštva: "Blažena utroba koja te nosila i prsi koje si sisao!" Njezin je povik za Židove uobičajen način izričanja

52 BLANK, J., *nav. dj.*, str. 55.

53 STÖGER, *nav. dj.*, str. 306.

54 STÖGER, *nav. dj.*, str. 307.

blaženstva neke majke. Slavljenje majke ujedno znači i slavljenje sina. Majčina sreća i slava je u sinovima koje je rodila i othranila. Žena iz naroda je obuzeta Isusovom veličinom. On svladava đavla (Lk 11,14-26) i donosi spasenje! Vjerojatno je žena mislila kako bi bilo lijepo imati takva sina. Isus tu ženu ne odbija, samo je usmjerava na pravo blaženstvo: "Još blaženiji oni koji slušaju riječ Božju i čuvaju je!"⁵⁵

Zgrbljena žena

Lk 13,10-17.

Zasebnom Lukinom izvoru pripada također i ozdravljenje zgrbljene žene. Pri-povijest je ujedno podređena "subotnjim sukobima".

U Lukinu sliku o Isusu uklapa se Isusov odlazak u sinagogu i poučavanje (Lk 4,16-30). Također po Lukinu uvjerenju židovski je narod, kao utjelovljenje povijesnospasenjskog Izraela, prvi i neposredni naslovník Isusove radosne vijesti.

U sinagogi se nalazi bolesna žena. Možda je Luka donio pripovijest stoga što je mislio na njemu prijateljske situacije u židovskim zajednicama u dijaspori u kojima je udio žena bio velik (usp. odgovarajuće pripovijesti iz Djela apostolskih). Vjerojatno mu je ovdje bilo stalo da kasniju crkvenu praksu ukorijeni u daleko Isusovo vrijeme.⁵⁶

Opis bolesti je manje-više stereotipan: žena pati od zgrbljenosti već 18 godina. Opis pokazuje tipično Lukino poimanje bolesti prema kojemu je svaka bolest bliza demonskom opsjednuću (žena je imala "duha bolesti"). Za Luku medicinska bolest i demonsko opsjednuće nisu tako daleko jedno od drugoga kao za nas. Ozdravljenje žene u ovom slučaju zbiva se polaganjem ruku, dakle, nekim prenošenjem snage uz riječi: "Ženo, oslobođena si svoje bolesti!" (13,12). Žena se "umah uspravi i poče slaviti Boga" (13,13).⁵⁷

Pouka perikope sadržana je naravno u izričaju: "Nije li, dakle, i ovu kćer Abrahamovu, koju Satan sveza, evo osamnaest je već godina, trebalo odriješiti od tih spona u dan subotni?" (13,16). Isus je zaštitio ženu jer je "kći Abrahamova". Ovo je sasvim neobično oslovljavanje. Svakako se Izraelci

žele zvati "sinovi Abrahamovi". rabini su sa "kći Abrahamova" oslovljavali samo cijeli Izrael. *Žena je u Isusovu govoru jednako ravnopravan član naroda Božjeg kao i muškarci.*

Ovaj se izričaj može usporediti s onim iz pripovijesti o cariniku Zakeju: "Danas je došlo spasenje kući ovoj, jer je i on sin Abrahamov!" (Lk 19,1-10). U oba se slučaja radi o Lukinoj redakciji koja izražava Lukin "povijesnospasenjski pogled": u Isusovoj propovijedi (navještaju) *sadržana je ponuda spasenja cijelom Izraelu i od toga nitko ne može biti izuzet*, ni ova "zgrbljena žena", ni "nadcarinik", ni rimski prijatelj Zakej. Na ovu pripovijest može se nadovezati i zaključna Lukina riječ u 19,10b: "Sin čovječji je došao tražiti i spasiti izgubljeno." Radi se o zornoj *potpori ove žene koja također, kao "kći Abrahamova", pripada spasenju Izraela i čija ravnopravnost ravnopravnim Isusovim držanjem u potpunosti biva uspostavljena*. Zaključna je aklamacija, ili bolje "reakcija", dvostruka. Isusovi su se protivnici morali stidjeti poradi uskogrudnosti, dok se cijeli narod rado-vao "zbog svega čime se on proslavio" (13,17).⁵⁸

*U odnosu na temu žene, pouka ove pripovijesti može se sabrati u sljedeće: svojim ponašanjem i govorom Isus zorno pokazuje da je žena ravnopravna pred Bogom i njegovom spasiteljskom voljom. Naziv žene kao "kćeri Abrahamove" pokazuje da i žene u konačnici trebaju pripadati zajednici spasenja.*⁵⁹

Dva lika žene u Lukinim prisodobama

1. *Prispodoba o izgubljenom drahmi (Lk 15,8-10)*

2. *Prispodoba o sucu i udovici (Lk 18,1-8)*

Ove su dvije prispedobe nezaobilazne. U njima dolaze na vidjelo dva načina ponašanja koja možda nisu tipično "žen-

55 MORRIS, L., *nav. dj.*, str. 204; STOGER, *nav. dj.*, str.

56 BLANK, J., *nav. dj.*, str. 61.

57 BLANK, J., *nav. dj.*, str. 61.

58 BLANK, J., *nav. dj.*, str. 62.

59 BLANK, J., *nav. dj.*, str. 62.

ska”, ali koja objema ženama dodjeljuju osobite oznake: naime, uspjeh preko ustrajnosti.

Prispodoba o izgubljenom drahmi

Petnaesto poglavlje Lukina evanđelja sadrži dvije dvostruke prispodobе na temu “radost zbog ponovnog pronalaženja izgubljenog”. Redakcijski Lukin uvod donosi nam one kojima je prispodoba upućena: radi se o Isusovu zajedništvu sa “svim” carinicima i grešnicima što farizeji nisu odobravali. Prispodoba o izgubljenom drahmi predstavlja na neki način Lukin “ženski par” prispodobi o “izgubljenom ovci” (Lk 15,1-7); par. Mt 18,12-14) s kojim je ranije tvorila dvostruku prispodobu. U prilog mišljenju da ove usporedbe imaju svoje podrijetlo u Isusovo vrijeme govori prije svega slikovni govor palestinskog podneblja.

Radi se o “siromašnoj ženi” koja je imala samo 10 drahmi, a kada je od tih deset drahmi izgubila jednu, za nju je to bio velik gubitak. Jedna je drahma imala vrijednost radničke dnevnice (Mt 20,2). Deset drahmi nije nikakvo bogatstvo, ali za siromašnu ženu to je bilo puno. Možda je žena uz ovaj novac bila i osjećajno vezana. Naime, neki tumači pretpostavljaju da se moglo raditi o novcu iz zaručničkog ugovora koji je godinama čuvala. Ova pretpostavka nije posve isključena kad se zna da žene nisu imale u rukama novac za domaćinstvo, budući da je muž sve kupovao. Sada je drahma ipak izgubljena.⁶⁰ Razumljivo je stoga zašto je cijelu kuću, ili bolje - svoju malu potleušicu bez prozora, pregledala i pomela dok izgubljenu drahmu nije pronašla. Veličini gubitka odgovara i veličina radosti (15,9-10).

Vrhunac prispodobе je radost zbog pronalaska izgubljenog. Prema J. Jeremiasu prispodoba završava rečenicom koja sadrži opis Božjeg imena. Prema tome, trebalo bi Lk 15,10: “bude radost pred anđelima Božjim” prevesti sa: “Bog će se radovati zbog jednog jedinog grešnika koji se obrati.” *Time bi ova prispodoba bila jasan dokaz “ženskih osobina u slici Božjoj”.* *Upravo “žensko ponašanje” siromašne žene*

bit će u uspoređenju protegnuto na Božje ponašanje prema obraćenom čovjeku. Stoga bi se moralo prvotno dvostruku prispodobu “izgubljena ovca/izgubljena drahma - muško i žensko ponašanje” mnogo više zajedno promatrati kad je riječ o slici Boga u dvostrukim prispodobama. U sljedećoj prispodobi o “izgubljenom sinu” (Lk 15,11-32) opet vlada slikovni govor muško-patrijarhalnog ponašanja.⁶¹ Obje pripovijesti nose poruku: Bog se raduje i obraćenju grešnika.

Nepravedni sudac i udovica

Prispodoba uzima svoju “građu”, slično kao i prispodoba o “nepoštenom upravitelju”, posve iz ljudskog života koji uvijek nudi zanimljive primjere ako ih se zna obuhvatiti.

U retku 1, kao obično, donosi Luka (usp. Lk 15,1sl; 18,9) uvod koji bi imao poslužiti kao prethodno objašnjenje predloženom sadržaju: “Kaza im prispodobu kako valja svagda moliti i nikada ne sustati...” Potom slijedi prispodoba o nepravdom sucu koji se Boga nije bojao, a za ljude nije mario, te o siromašnoj udovici koja se tom sucu obraća povodom nekog spora, vjerojatno tražeći neka svoja prava. Oznake suca nisu neobične ni za stari ni za moderni orijent. Računa se da mito može ubrzati tijek rasprave kao što može utjecati i na ishod rasprave. Starozavjetni proroci su često upozoravali suce: Am 5,7.10-13; Iz 5,7.23; Jr 5,28... Ovdje opisani lik suca ne predstavlja dakle nikakav izuzetak, već moralni lik orijentalnog suca. I udovica je prikazana u tipičnoj ulozi siromašne, bespravne žene bez zaštite. Takva se pojavljuje pred sucem i moli za pomoć: 18,3. Međutim, unatoč ženinom čestom dolaženju i zapomaganju, sudac se na nju ne osvrće; vjerojatno stoga što nije bila u stanju svratiti na sebe pozornost novcem ili poklonima. S vremenom je u svojoj postojanosti postala dosadna. Sudac je poželio svoj mir (18,4). Time prispodoba završava. Ona ima neku sličnost

60 STÖGER, *nav. dj.*, str. 65.

61 BLANK, J., *nav. dj.*, str. 64.

s "prijateljem koji moli zajam" (Lk 11,5-8) i u odnosu na tu pripovijest predstavlja njezin "ženski dio". Udovica nije imala ništa drugo osim svoj osjećaj za pravdu i postojanost s kojom se uvijek nanovo pojavljivala pred sucem i iznosila svoj predmet. Na kraju je sudac morao popustiti. Pomogao je ženi u ostvarenju njezina prava. Vrhunac leži u zaključku prispodobe: kad dakle jedan takav čovjek nije uskratio odaziv na postojane zahtjeve udovice, koliko će više Bog odgovoriti na postojane molitve svoje djece. Ova prispodoba bijaše dakle prvotno parabola koja je imala poticati na postojanu molitvu. Prvotni naslovnici prispodobe imali su biti Isusovi učenici.

Žene na križnom putu

Lk 23,27-31.

Ovu perikopu donosi samo Luka. Opet je tu narod Božji i žene koje kod židovskih sprovoda obično preuzimaju ulogu naricateljica. Krug ožalošćenih i naricateljica proširuje se sve do narodne žalosti kad se oplakuje utjecajna osoba. Za one koji će biti pogubljeni Židovi nisu dopuštali oplakivanje u javnosti (Pnz 21,22sl). Isus usprkos tome biva oplakivan - žene plakahu i naricahu za njim - na putu do gubilišta. Oplakuju ga kao učitelja, proroka i kralja svoga naroda. Bogobožni ljudi održali su veliko žalovanje i za mučenika Stjepana (Dj 8,2).

Zaplakanim ženama Isus govori kao prorok, pun slave i veličine. Njegove su riječi uobličene u riječi proroka nesreće: "Kćeri Jeruzalemske" (Iz 3,16), "Dolaze dani" (Am 4,2), "Reći će se bregovima: Padnite na nas..." (Hoš 10,8). Djelovao je kao prorok i kao prorok završava život. Sada trpi sudbinu svih proroka od grada koji proroke usmrćuje (13,34).

Isusov hod u smrt više je nego naricanja vrijedna osobna tragedija. "Ne plačite nada mnom!" Njegovo smaknuće navlači Božji sud nad Jeruzalem. "Nad sobom plačite i nad djecom svojom." Grad će doživjeti kaznu. Nerotkinje će se nazivati sretnima. Život će biti tako nesnosan da će poželjeti smrt. Sud nad Jeruzalemom je završetak tisućgodišnje povijesti nevjernosti i odbacivanja Boga. Istodobno to je predznak

općeg suda svega zloga i svih Bogu neprijateljskih sila.⁶²

Sluškinja u dvoru velikog svećenika

Mt 26,69-75; Mk 14,66-72; Lk 22,54-60

Očito je da u ovom prizoru koji se odvija u dvoru velikog svećenika glavnu ulogu ne igra ova sluškinja. Središnji lik je Petar. Međutim, budući da je navedena kao jedna od nazočnih, može joj se posvetiti bar malo pozornosti.

Postoje neke razlike između Marka, Mateja i Luke u odnosu na sluškinju. Naime, kod Mateja su nazočne dvije sluškinje koje jedna za drugom optužuju Petra. Kod Marka jedna te ista sluškinja oslovljava Petra dva puta. Kod Luke Petra prvi put oslovljava "neka sluškinja", a kasnije su to: "netko drugi" i "drugi neki". Kod Ivana je situacija drugačija. On spominje sluškinju "vrataricu" koja pita Petra: "Da nisi i ti od učenika toga čovjeka?", ali se to zbiva na ulaznim vratima (Iv 18,15-18). Naime, "drugi učenik" kao znamac velikog svećenika posreduje kod vratarice da i Petar može ući u dvorište velikog svećenika. I Ivan opisuje sjedenje uz vatru u dvoru velikog svećenika i sumnjičenje prisutnih u odnosu na Petra, ali tada ne navodi više sluškinju.

Luka piše da je sluškinja "oštro" pogledala Petra. Vjerojatno to znači pozorno i ispitivačko promatranje. Izjava jedne male ropkinje vjerojatno ne znači baš neku strašnu prijetnju, ali u trenutku kad se Petar nalazi u neprijateljskom okruženju i kad je sve tako opasno, izgleda da nije posve bezazlena. I Petar niječe poznavanje Isusa.

Žene, svjedokinje uskrsnuća

Mk 16,1-8; Mt 28,1-10; Lk 24,1-12; Iv 20,1-10.

Mnoge redakcijske promjene teksta kod Luke u odnosu na Marka odražavaju vlastito poimanje teologa Luke pri čemu je, međutim, ipak očita ovisnost o Marku 16,1-8. "Prizor na grobu" scenski je drugačije

62 STÖGER, *nav. dj.*, str. 285-286.

motiviran - kod Luke je novost da su žene "stajale zbunjene" jer tijelo nisu našle. Anđeo im poslovično govori: "Što tražite živoga među mrtvima?" (Lk 24,6). Za Luku tipično obilježje nije samo u nenalaženju tražene osobe, nego i promjena u daljnjem tekstu: on jednostavno podsjeća na Isusov govor u Galileji o svojoj mucu i uskrsnuću (Lk 24,6c-7). Tako Lukinoj jeruzalemskoj koncepciji svojstven sileći "mora" na spasenjskom Isusovom putu, postaje sadržaj Uskrsne poruke očitovane ženama: "Treba da Sin čovječji bude predan..." (24,7).⁶³ Ono što su nebeski glasnici rekli ženama, osigurano je Isusovom proročkom riječju. Spasiteljski plan koji je Isus, najveći i najmoćniji od svih proroka, naviještao, ispunjen je u Isusovu uskrsnuću. Posljednje i najdublje jamstvo za pouzdanost naše vjere u Uskrsnuće nije prazan grob, kao ni nebesko ukazanje Božjih glasnika, već proročka riječ, Riječ Božja koju je konačno i u potpunosti izgovorio njegov Sin (Heb 1,2). Na tu riječ upućuje samo nebo: žene se moraju sjetiti Isusovih riječi koje je izrekao za vrijeme svoga zemaljskog života. Ženama se sjećanjem na Isusovu proročku riječ potvrđuje Uskrsna poruka neba te tako i one same postaju glasnice uskrsnog navještaja. Prema Marku (16,7sl) one dobivaju nalog da navijeste Uskrsnu poruku učenicima i Petru, ali to ne čine; *prema Luki one postaju vjesnice a da nalog nisu ni dobile. Tko prihvati Radosnu vijest, postaje njezinim apostolom. Vrijeme misionarske Crkve počinje.*⁶⁴

Žene naviještaju Uskrsnu poruku Dva-naestorici i "svim drugim učenicima". Luka potom donosi imena žena i učenica, usp. Lk 8,2sl: Marija Magdalena, Ivana, Marija Jakovljeva i "ostale". "Suzana" iz Lk 8,2sl više nije spomenuta. Žene govora "to apostolima, ali njima se te riječi pričinise kao tlapnja, te im ne vjerovahu". Petar se osvjedočio nakon što je i sam našao samo povoje u grobu i, vraćajući se kući, čudio se "tome što se zbilo". Čini se da Božji zahvat leži pred njim. Ipak, on napušta grob a da Uskrsnu poruku nije premislio. Onaj koji se čudi vjerojatno se nalazi na putu vjere, ali još ne vjeruje.⁶⁵

Cijeli događaj ispriповjedit će i dvojica učenika koji na putu u Emaus susreću Gospodina. Nakon što su kratko ocrtali svoje viđenje Isusa za vrijeme njegova zemaljskog života i svoju zbunjenu načinom na koji je završio, iznose još jedan razlog svoje zbunjenosti: "A zbuniše nas i žene neke od naših: u praskozorje bijahu na grobu, ali, ne našavši njegova tijela, dođoše te rekoše da su im se ukazali anđeli koji kazaše da je on živ. Odoše nato i neki naši na grob i nađoše kako žene rekoše, ali njega ne vidješe" (24,22-24). Isus im potom tumači svoju muku i smrt. Uočljiva je razlika koliko je malo trebalo ženama da se prisjete Isusovih riječi koje je govorio za vrijeme svoga zemaljskog života, a koliko je dugo trebalo tumačiti i uvjeravati učenike prije nego su počeli shvaćati što se uistinu zbilo.

Žene u Isusovoj pouci

U Lk 11,31 Isus spominje "*Kraljicu Juga*" koja će suditi ljude njegova naraštaja. Isti izraz nalazimo i kod Mateja u 12,42. Marko također govori o znaku koji traže Isusovi suvremenici, ali ne spominje "*Kraljicu Juga*". Radi se zapravo o kraljici od Sabe. Premda zacijelo poganka, bila je spremna poduzeti dugo i teško putovanje (Saba se nalazila u južnoj Arabiji, današnjem Jemenu) da čuje mudrost Salomonovu. Na sudu će ljudi Isusova naraštaja biti proglašeni krivima i zbog takvih primjera. Oni nisu trebali nikamo putovati jer je Isus živio u njihovoj sredini. Budući da je to bilo vrijeme kad su muškarci imali vlast u svojim rukama i kad su žene bile podređene, možda nije slučajno uzeta riječ "andron" (muškarac) u značenju "ljudi" umjesto općenitije "anthropon". Kraljica Juga je bila samo žena, dok su oni muškarci.⁶⁶

U *prispodobu o kvascu* (Lk 13,20-21), koju nalazimo samo kod Luke, žena sigurno nije u prvom planu. Vrijedno ju je spomenuti u kontekstu govora o ženi jer pokazuje kako je Isus pazio na stvarnost oko

63 BLANK, J., *nav. dj.*, str. 126.

64 STÖGER, *nav. dj.*, II. dio, str. 311-312.

65 STÖGER, *nav. dj.*, II. dio, str. 313.

sebe te je i svijet žena i njihova djelovanja držao prikladnim za izricanje istina o Kraljevstvu.

U perikopi o *siromašnoj udovici* koju Luka preuzima od Marka (Lk 21,1-4; Mk 12,41-44) opet upoznajemo sudbinu udovica, ali ovaj put nasuprot farizejima i pismoznancima. Prigovor pismoznancima i farizejima može se općenito shvatiti tako da se, kad naplaćuju porez, ne brinu da li siromašne udovice imaju sredstava da mogu preživjeti. Udovica je dala sve što je imala. Njezin dar je znak njezina potpunog predanja Bogu; kod nje je "žrtva" uistinu ono što pred Bogom ima biti: znak prave pobožnosti. U ovoj je udovici predstavljen narod Božji koji se ne pouzdaje u posjed i moć nego u Oca. Tako je živjela i prackva u Jeruzalemu (usp. Dj 2,44-47).⁶⁷

Žene u Isusovim raspravama

U *raspravi o rastavi braka* (Lk 16,18) Luka nas upoznaje sa sudbinom otpuštene žene. Naime, Stari zavjet poznaje mogućnost rastave braka. Bilo je dovoljno da muž napiše otpusno pismo ženi i da oboje, i muškarac i žena, budu slobodni za novu ženidbu. Prema rabinima žena je mogla biti otpuštena zbog nevjere, ali prema nekima i stoga što je muž našao drugu ženu koja mu se više sviđala. Neki su kao dostatan razlog za rastavu navodili i slabo skuhan ručak. Takva praksa činila je život žene trajno nesigurnim. Isus ustaje protiv toga.

Rasprava o uskrsnuću mrtvih upoznaje nas sa situacijom u kojoj se mogla naći žena kojoj je muž umro ne ostavivši muškog potomka, tj. sa leviratskom ženidbom. U tom slučaju bio je dužan muževljev brat ili koji drugi bliži rođak uzeti tu ženu sebi (Post 38,8; Pnz 25,5-10; Rut 3,7.12; 4,1-12). Prvo muško dijete iz leviratskog braka smatralo se po zakonu potomkom pokojnog muža te je nosilo njegovo prezime i njegova obiteljska prava. Svrha je leviratske ženidbe bila da se sačuva pokojnikovo ime i imetak, baština koja se nije smjela otuđiti. Ne preuzeti leviratsku dužnost, smatralo se nečasnim i sramotnim za najbližeg rođaka. U slučaju da je najbliži rođak pokojnog muža udovici odbio levirat, ona mu je smje-

la javno pljunuti u lice, izuti mu cipelu i pred gradskim starješinama reći: "Ovako biva čovjeku koji neće sagraditi (tj. roditi) kuće (tj. obitelji) bratu svome!" (Pnz 25,5-10). Poslije takve izjave udovica je bila slobodna udati se za koga je htjela, a čovjek ovako izuven i ispljuvan ostao bi cijeloga života osramoćen i prozvan "bosonogi". Levirat je postojao još i u prvom kršćanskom vremenu (Mt 22,23; Mk 12,18). Taj zakon je na neki način bio zaštita žene. Naime, ako je žena ostala udovica i to bez djece, tada joj je jedina mogućnost bila vratiti se u očinski dom, što je bilo nepoželjno (Post 38,11), ili se ponovno udati.⁶⁸

ZAKLJUČAK

Za Luku kao pisca tumači Evanđelja kažu da nije toliko živ u opisivanju događaja koliko duboko prodire u ljudsku dušu, u ljudske osjećaje i boli, borbe i tjeskobe. Možda ta njegova osobina ima veze s njegovim liječničkim zanimanjem. Kao liječnik nije mogao ljude poopćivati - naučio ih je susretati kao osobe i vjerojatno pažljivo slušati. Razvio je smisao za osobu i to se snažno zrcali u njegovu Evanđelju. Osim toga, tekstualna analiza Lukina evanđelja otkriva njegovu umjetničku dušu: estetska nadarenost, čuvstvena istančanost, bogatstvo izričaja. Nije stoga čudo što će Lukin pristup Mariji i ženama te njihovoj ulozi u povijesti spasenja biti drugačiji nego kod ostalih evanđelista. Neće ga zanimati samo njihove uloge već i one kao osobe. U njihovim životima objavljuje se i događa Božje spasenje. Luki je svojstveno da očitovanje božanskog ne vidi jedino u velikim događajima među narodima već se Božji plan spasenja po njegovu viđenju očituje u životu običnih ljudi, muškaraca i žena. On smatra da se važan dio Božje brige za ljude sastoji i u tome da se ona očituje prema onim skupinama pučanstva koje u društvu

66 MORRIS, L., *nav. dj.*, str. 206.

67 STÖGER, *nav. dj.*, II. dio, str. 188.

68 REBIĆ, *nav. dj.*, str. 91-92.

prvog stoljeća nisu bile cijenjene, a to su žene, djeca, siromasi, prezreni i ožalošćeni.

Lukin prikaz žene i njezina odnosa prema Isusu, tj. Isusova prema njoj, uklapa se u nauk koji Luka iznosi u svom Evanđelju, osobito u nauku o sveopćenitosti. Krstitelj, prema Luki, navodi Izaijino proročanstvo: "I svako će tijelo vidjeti spasenje Božje" (Lk 3,6; usp. Iz 40,5). A u Nazaretskom proglasu Isus svoju misiju opisuje Izaijinim tekstom: "blagovjesnikom biti siromasima... na slobodu pustiti potlačene... proglašiti godinu milosti Gospodnje" (Lk 4,18-19). Nema sumnje da su u židovstvu Isusova vremena među prezrene i ponižene pripadale i žene. U prvom stoljeću poslije Krista bile su žene u tešku položaju. Luka u njima vidi predmet Božje ljubavi i piše o mnogima od njih. Neke navodi po imenu, neke po društvenom staležu, neke se pojavljuju i kao likovi u prisposodobama.

Kada je riječ o Lukinu odnosu prema ženama, možda treba imati na umu da je Luka kao Pavlov pratilac na njegovim misionarskim putovanjima imao priliku upoznati ulogu žena u prkršćanskim zajednicama: njihovu službu u kućnim zajednicama, u misionarskoj službi propovijedanja, brizi za misionare, pomoći za potrebite, prorokovanju i molitvi. On uviđa da je krštenje, znak pripadnosti Kristu i Crkvi, bilo dijeljeno na isti način i muškarcima i ženama, čime se izricalo uvjerenje da svaki muškarac i svaka žena bez razlike potpuno i neposredno imaju udjela u eshatološkom Božjem narodu. Osvjedočio se da Bog svoga Duha daruje bez razlike i muškarcima i ženama; sluša Pavla kako uči da više nema: "Židov - Grk... muško - žensko!" (Gal 3,28). Luka, koji svoje Evanđelje piše nakon što je "sve, od početka, pomno ispitao" kako bi vrlog Teofila i svoje čitatelje osvjedočio "o pouzdanosti svega" u čemu su poučeni, u svom Evanđelju pokazuje kako je prkršćanska praksa ukorijenjena

duboko u Isusovoj nauci i načinu ponašanja: Isus daruje ozdravljenje jednako i muškarcima i ženama, i jedne i druge proglašava pripadnicima naroda Božjega ("sin Abrahamov" i "kći Abrahamova"), i muškarac i žena imaju jednako udjela u konačnom spasenju (uskrisenje sina udovice iz Naina i Jairove kćeri), oboje su sposobni biti njegovi učenici (pouka Marte i Marije), ali i poslanici (Galilejske žene koje su svjedoci Isusova zemaljskog života, a kasnije svjedoci njegove smrti, ukopa i uskrsnuća).

Na temelju nekih dokumenata saznajemo da je Luka bio neženja. Kao takav bio je lišen "prava" da bude "služen". Pažljivost žena u prkršćanskim zajednicama mogao je stoga doživljavati jače nego oni kojima je to bio dio svagdašnjice. Možda kao dar koji je znao cijeniti i zabilježiti.

Valja također pitati u čemu je veličina žena opisanih u Lukinu Evanđelju. Da li u tome što ih Isus ozdravlja, oprašta im, hvali ih pred sugrađanima? Da li bi samo zbog toga bile izazov pokoljenjima umjetnika da se njihovim sudbinama nadahnjuju? Ili stoga što su dopustile da ih u njihovoj svagdašnjici, u utjelovljivanju životne zbilje zahvati Osoba, ljubav, povjerenje? Unatoč svim govorima o oslobođenju žene, može se reći da žena koja nije ljubljena i koja ne ljubi teško može biti velika žena. Isto kao i muškarac. Luka nam takve likove opisuje. Grešnica koja u dubini ljubi osobu Isusa Krista u čijim se očima prepoznala, nosi u sebi klicu novog života koju ni jedan zakonski propis ne može ugušiti. Ljubljena postaje ljubeća.

Pitam se: kad bi Luka u današnje vrijeme hodao kršćanskim i redovničkim zajednicama, te kad bi opisivao žene koje slijede Krista i opredjeljuju se za njega, kakve bi slike žena bile u njegovim spisima?